

جامعه‌شناسی زن، ازدواج و خانواده در قرآن کریم به منظور ارائه‌ی مدل خانواده‌ی قرآنی (مطالعه‌ی مفاهیم اجتماعی در قرآن کریم)

طاهره حسومی^۱، فاطمه نوشین فرد^{۲*}، ملوک السادات حسینی بهشتی^۳

فهیمة باب الحوائجی^۴ و نجلا حریری^۵

تاریخ دریافت: ۹۷/۰۲/۲۶ صص ۹۷-۱۳۲ تاریخ پذیرش: ۹۷/۰۸/۰۳

چکیده

هدف پژوهش حاضر، شناسایی مفاهیم اجتماعی قرآن کریم، با تأکید بر جامعه‌شناسی زن، خانواده و ازدواج به منظور ارائه‌ی مدل خانواده‌ی موفق قرآنی می‌باشد. رویکرد پژوهش حاضر، از نوع آمیخته (کمی و کیفی) است. از نظر هدف، کاربردی، از نظر روش، توصیفی-تحلیلی و نظریه‌ای مبنايي است. دامنه‌ی پژوهش حاضر، آیات اجتماعی قرآن کریم با موضوع زن، ازدواج و خانواده است بر همین اساس، تعداد ۳۹۸ آیه انتخاب و ترجمه‌ی آیات وارد نرم افزار اکسل گردید. تحلیل آیات با استفاده از کدگذاری باز و محوری انجام و مقوله‌های محوری در سه موضوع خانواده، ازدواج و زن تعیین شد. جامعه آماری پژوهش شامل متخصصان علوم قرآنی و جامعه‌شناسی است که به شیوه‌ی گلوله برفی انتخاب شد. روایی پرسش‌نامه توسط ۱۲ نفر از متخصصان علوم قرآنی و پایایی ابزار پژوهش با استفاده از آزمون آلفای کرنباخ مورد سنجش قرار گرفت و مقدار ۰/۸۷ حاصل شد. یافته‌های پژوهش نشان داد، از تحلیل آیات قرآن کریم در موضوع مورد مطالعه ۳۰ مقوله‌ی محوری، ۳۰۲ مفهوم و ۶۹۱ کد حاصل شد که به ترتیب در بخش خانواده با ۱۳ مقوله‌ی محوری، ۷۸ مفهوم و ۳۰۰ کد، در بخش ازدواج ۸ مقوله محوری، ۶۴ مفهوم و ۱۱۱ کد و در بخش زنان با ۶ مقوله‌ی محوری، ۱۶۰ مفهوم و ۲۸۰ کد منتج گردید. بیشترین کد حاصل شده در بخش خانواده به‌دست آمد که در اصل ارائه‌ی مدل مفهومی پژوهش حاضر هم تأکید بر همین موضوع دارد.

۱. دانشجوی دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران
 ۲. دانشیار گروه علوم ارتباطات و دانش‌شناسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
 ۳. دکتری زبان‌شناسی و عضو هیات علمی پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات، تهران، ایران
 ۴. دانشیار گروه علوم ارتباطات و دانش‌شناسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
 ۵. استاد گروه علوم ارتباطات و دانش‌شناسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
- * نویسنده مسئول : f.nooshinfard@gmail.com

همچنین تحلیل آیات نشان داد که بیشترین آیات در موضوع زنان با ۲۰۶ آیه، در موضوع خانواده با ۱۴۵ آیه و در موضوع ازدواج با ۴۷ آیه می‌باشد. رهاورد پژوهش حاضر پیوستگی آشکار و پنهان آیات قرآن کریم است که نشان دهنده‌ی اهمیت نهاد خانواده در پیشرفت‌های اجتماعی جوامع اسلامی است.

کلید واژه‌ها: قرآن کریم، خانواده، ازدواج، زن، مدل مفهومی

پیشگفتار

مفاهیم، اصلی‌ترین عناصر ساختار یک دانش به‌شمار می‌روند که نقش انتقال داده‌ها، تعیین قلمرو و جغرافیای آن دانش را بر عهده دارند. از این رو، کسب هر گونه شناخت پیرامون حوزه‌های یک دانش، مستلزم آگاهی از مفاهیم اختصاصی آن و تجزیه و تحلیل صحیح آن‌ها بر اساس شرایط وجودی جوامع مختلف است. حوزه‌ی اندیشه‌ی اجتماعی نیز بر مفاهیمی بنا گردیده است که تنها با درک و تبیین درست و فهم پذیر کردن آن‌ها مطابق شرایط وجودی هر جامعه، به کارگیری آن‌ها امکان پذیر می‌شود» (Akhundi & Ayazi, 2016).

آیات قرآن با هم ارتباط دارند. گاهی این ارتباط خیلی روشن و واضح است. اما قرآن نوشته‌ی نیست که نویسنده به صورت یک کتاب تألیف کرده باشد، بلکه مجموعه‌ای از آیات و سوره‌هایی است که طی مدت بیست و سه سال و به مناسبت‌های مختلف و با توجه به شرایط متنوع نازل شده و بعداً به صورت یک کتاب یا یک مجموعه درآمده است. آیات و سوره‌ها نیز به ترتیب تاریخ نزول وحی بر پیامبر در پی هم قرار نگرفته‌اند. در برخی موارد، چند آیه در ادامه‌ی سوره‌ای گذاشته شده که سال‌ها قبل نازل شده است. بنابراین اگر گاهی دیده می‌شود که معنی ظاهر و روشن یک آیه با مطلب آیات قبل یا بعد از آن ارتباط کامل ندارد، یک نوع انس و آشنایی با قرآن لازم است که انسان پیوند این آیات را با همدیگر بداند (Hosseini Beheshti, 2011).

در دین اسلام، زن جایگاه بسیار والایی دارد؛ هم در اجتماع و هم در خانواده. زن سازنده‌ی خانواده است لذا می‌توان گفت که زن سازنده‌ی جامعه است و قادر است جامعه را به سمت سعادت و تعالی و یا به سمت انحراف و فساد سوق دهد. اسلام برای زن، استقلال اقتصادی قائل است. اگر زن شاغل باشد و درآمدی داشته باشد، هیچ کس حتی شوهر او اجازه ندارد به زور در آن تصرفی داشته باشد «لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَتَبْنَا لَهُمْ وَ لِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَتَبْنَا لَهُنَّ لَلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيبًا

مَفْرُوضًا^۱». از نظر اسلام، زن و مرد هر دو، انسانند، پس هر دو دارای استعداد‌های انسانی هستند و هر دو، نسبت به آن چیزی که در شخصیت انسانی، مؤثر و مفید است یکسانند. زن می‌تواند، خداپرست باشد. مرد هم می‌تواند، خداپرست باشد. این مایه‌ی همه‌ی ارزش‌ها است که «إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقِيكُمْ» هم مرد، می‌تواند با تقوا باشد. هم زن، می‌تواند با تقوا باشد. هم مرد، می‌تواند در مشکلات، صبور باشد و خودش را نبازد، هم زن می‌تواند صبور باشد؛ چون قرآن، همه‌ی این صفات را درباره‌ی مرد و زن یکسان ذکر کرده است، آن‌جا که می‌فرماید: «إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالْمُتَّصِدِّقِينَ وَالْمُتَّصِدِّقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ^۲» این‌ها صفاتی است که مایه‌ی ارزش‌های انسانی است و قرآن آن‌ها را نسبت به زن و مرد هر دو یکسان ذکر کرده است و در سوره‌ی نساء می‌فرماید: ای مردم! خدا شما را از یک «نفس واحده» آفرید^۳. بنابراین در جهان بینی اسلام، زنان و مردان از نظر ماهیت و جایگاه انسانی با هم برابرند، ولی به دلیل نقشی که در زندگی پذیرفته‌اند و به دلیل شرایطی که دارند با هم متفاوت هستند و این تفاوت باعث شده آن‌ها مکمل یکدیگر باشند (به نقل از راسخون)^۴.

خانواده، کوچک‌ترین واحد اجتماعی و در عین حال، بزرگ‌ترین و اثرگذارترین واحد تربیتی در جوامع به شمار می‌آید. خانواده، مهم‌ترین نهادی است که فرد در آن پرورش می‌یابد (2012 , Tabatabai Hakim). نهاد خانوادگی، کوچکترین ساختار اجتماعی و هسته‌ی تشکیل جامعه و نهادهای آن است. خانواده با یک زن و مرد شکل می‌گیرد و براساس فلسفه‌ی آفرینش، با فرزند، کامل می‌شود. مبنای تشکیل خانواده، ازدواج است (nikmanesh, 2011).

خانواده از ابتدای تاریخ تاکنون، به عنوان اصلی‌ترین نهاد اجتماعی، زیربنای جوامع و خاستگاه فرهنگ‌ها، تمدن‌ها و تاریخ بشر بوده است. اسلام به عنوان مکتبی انسان‌ساز، بیشترین توجه را به تعالی خانواده دارد. از این رو، این نهاد مقدس را کانون تربیت می‌شمرد و هدف از تشکیل خانواده را تأمین نیازهای عاطفی و معنوی انسان از جمله دستیابی به آرامش برمی‌شمرد (Tabatabai Hakim, 2012). خانواده سنگ بنای هر جامعه‌ی انسانی است و در استحکام روابط اجتماعی و رشد و تعالی یکایک اعضای جامعه نقش بنیادین دارد. (Verpashti, M , 2012)

نظریات جامعه‌شناسان در مورد خانواده

۱ - نسا / ۳۲

۲ - احزاب / ۳۳

۳- نسا/ ۱

4- www.rasekhon.ir

خانواده از منظر جامعه‌شناسی، اساسی‌ترین نهاد اجتماعی است که در شکل‌گیری ساختار کلان جامعه و افزایش بهره‌وری آن نقش به‌سزا دارد (Katouzian, 1992).

تعریف خانواده بر اساس دیکشنری وبسترچنین آمده است که خانواده، عبارت است از گروهی جمع شده در کنار هم و زیر یک سقف و تحت یک مدیریت صرف. تعریف غرب از خانواده براساس نگاه اومانیسم، فمینیسم و سکولاریسمی بنا شده است. در این نگاه فردگرایانه، اعتقاد بر این است که هیچ‌گونه تفاوت نژادی، جنسی و طبقاتی ذاتی بین مرد و زن وجود ندارد. در کتاب اثبات حقوق زنان، مری ولساتن کرافت این بینش، تفاوت بین زن و مرد را زاییده‌ی محیط اجتماعی می‌داند. فردگرایی افراطی، مبنای خانوادگی سکولار است و اساس، بر اصالت میل فرد است لذا منافع افراد به شکل فردی مطرح است (Roohazfa, 2011).

پارسونز^۱ تنها الگوی خانواده را خانوادگی هسته‌ای می‌داند و هر رابطه‌ی دیگری را تحت عنوان خویشاوندی مطرح می‌کند. رنه کونینگ از دو منظر خرد و کلان به خانواده می‌نگرد. او از منظر کلان خانواده را در ارتباط با کل جامعه و نظام خانواده را با خرده نظام‌های دیگر مورد بررسی قرار می‌دهد. در بعد خرد، او خانواده را به عنوان یک گروه کوچک اجتماعی بررسی می‌کند. کونینگ بیش از همه به کارکردهای خانواده، مانند آموزش، اقتصاد، کمک‌رسانی به اعضای خانواده و... اشاره می‌کند. امروزه این کارکردها در دنیای صنعتی از عهده‌ی خانواده خارج شده و هر کدام به سازمان‌ها و نهادهای دیگری واگذار گردیده است. او رابطه‌ی خانواده را با کل جامعه در نظر می‌گیرد. (Verpashti, 2012)

از دیدگاه شلسکی^۲، خانواده یک نهاد اجتماعی و به منزله‌ی تنها باقیمانده‌ی ثبات اجتماعی است. با این حال این نکته را نباید از نظر دور داشت، که دیدگاه او بر مبنای شرایط جامعه‌ی آلمان است آن هم پس از جنگ دوم جهانی؛ یعنی جامعه‌ای منفعل و شکست خورده. جامعه‌ی آلمان در آن دوران دچار نابسامانی عظیم اجتماعی و اقتصادی بود. شلسکی نیز مانند کونینگ معتقد است که اقتصاد و دولت تقریباً کلیه‌ی کارکردهای نهادی خانواده را به خود اختصاص داده‌اند. انگلس^۳ همکار و دوست صمیمی مارکس از جمله افرادی است که در مورد خانواده مباحثی را مطرح می‌کند. نظریات مارکس و انگلس خود منشأ آزادی‌هایی برای زنان گردید و بسیار مورد توجه واقع شد. انگلس تکامل خانواده را با تکامل جامعه و به خصوص مالکیت خصوصی در برابر مالکیت جمعی همراه می‌دید. (Ritzer, 1995)

1- parsonz

2- shelsci

3- Engels

خانواده‌ی مطلوب از دیدگاه قرآن

آن قدر که اسلام به تحکیم بنیان خانواده اهمیت داده و در دستورات خود گام به گام آن را دنبال نموده است، مکتب‌های دیگر به استقرار خانواده بها نداده‌اند. اسلام پیش از همه، می‌خواهد یک فضای عاطفی و محبت‌آمیز در محیط خانواده پدید آید و روابط بین اعضای آن بیش از پیش پایدار گردد. بنیان‌های پدیدآورنده‌ی خانواده، خود گویای ارزش معنوی و قداست آن است؛ زیرا قرآن مجید خانواده را نهادی مقدس و مبتنی بر چند رکن معنوی می‌داند که عبارتند از: آرامش و سکون، عشق و دوستی، مهربانی و شفقت و همیاری که انس و الفت نیز در بطن آن است. خانواده فی نفسه دارای قداست است، اما می‌توان گفت قداست در خانواده یعنی رفتار اعضای خانواده با یکدیگر به سبکی خردمندانه و این رفتار خردمندانه که سبب حفظ قداست خانواده می‌شود، خود دارای معیارهایی چون راستی و درستی، اعتماد، وفاداری، تدین، روابط صمیمانه و هر آنچه را که خرد انسانی می‌پسندد. انسان‌هایی که در محیط سالم خانوادگی رشد کرده‌اند، روحیاتی به مراتب سالم‌تر و با نشاط‌تر از انسان‌هایی دارند که از تجربه‌ی چنین محیطی بی بهره بوده‌اند. با ملاک‌هایی که در این رابطه ارائه شد باید گفت، دانشمندان غربی مشکلات خانواده را در رابطه با جامعه بررسی کرده‌اند. حال آن که رفع مشکلات خانواده و حتی جامعه در رابطه با افراد حل می‌شود، Verpashti (2012).

ارزش خانواده پیش از هر چیز بر پایه‌ی مودت و دوستی بین اعضای آن استوار است از نگاه قرآن، خانواده، مدرسه‌ی محبت و دوستی است. در آیه‌ی ۲۱ سوره‌ی روم آمده است «و من آیاته أن خلق لکم من أنفسکم أزواجاً لتسکنوا الیها و جعل بینکم موده و رحمه إن فی ذلک لآیات لقوم یتفکرون» از نشانه‌های او این است که از خود شما جفت‌هایی برای شما آفرید تا نزد ایشان آرامش یابید و میان شما دوستی و مهربانی برقرار ساخت. همانا در این نشانه‌هایی است برای آنان که می‌اندیشند» بر اساس این آیه، رابطه و پیوند زن و شوهر یکی از ابعاد مهم خانواده است. انسان موجود اجتماعی است که رشد، شکوفایی و تکامل او در گرو ارتباط با دیگران و سختی‌ها و مشکلات این مسیر می‌باشد (Tabatabai Hakim, 2012).

ازدواج باید پیوندی همیشگی و مستحکم باشد و در معرض تزلزل و بی‌ثباتی قرارنگیرد؛ چنان‌که قرآن مجید نکاح را میثاق غلیظ توصیف کرده است. ازدواج به مثابه‌ی پدیده‌ای اجتماعی نقش اساسی در شکل‌گیری خانواده دارد، ازدواج ضامن بقای نوع بشر است و هم‌ارضای غریزه که اگر به درستی و با معیارهای صحیح انجام شود، باعث آرامش و کمال و سعادت آدمی می‌شود. این همه هدف‌هایی است که اسلام نیز خواستار آن‌ها است. زن و مرد در سایه‌ی ازدواجی مشروع مکمل یکدیگر می‌شوند و نقایص خود را توسط یکدیگر رفع می‌کنند و دلدار و آرام‌بخش یکدیگر می‌شوند، در سایه‌ی ازدواج همدلی پیش می‌آید و از انزوایی و گریز از حیات جلوگیری می‌شود و

سازندگی و خلاقیت بر اثر آن پدید می‌آید (Aghaei, & Taheri, 2013). ازدواج پیمان مقدسی است که در میان تمام اقوام و ملل در تمامی زمان‌ها و مکان‌ها وجود داشته است، ازدواج سر آغاز تشکیل خانواده است و خانواده یکی از قدیمی‌ترین نهاد اجتماعی است که تاریخی به قدمت حیات انسان دارد (Giddens, 2009). در واقع میل به ازدواج از اصلی‌ترین و مهم‌ترین نیازهای نوع انسانی در جامعه‌ی بشری است (Fakhraei, 2015).

مسأله‌ی ازدواج و تشکیل خانواده از مهم‌ترین رویدادهای زندگی هر انسان است که با انتخاب همسر آغاز می‌شود و اگر به درستی و به موقع صورت گیرد، کامل‌ترین پاسخ به نیاز اساسی هر انسان است (Mosavi, 2015). ازدواج از نظر اسلام سنت و مستحب تعبیر شده، علت اساسی این است که هر مقدار که الفت زوجین به یکدیگر بیشتر باشد، یک قدم از خود فردی خارج شده اند؛ «گویی انسان یک نوع کمال روحی دارد که آن کمال روحی، جز در مدرسه‌ی خانواده، در هیچ مدرسه‌ای کسب نمی‌شود. اسلام نه یهودیت است، که دنیا طلبی را بیش از آخرت مورد توجه قرار دهد و نه مسیحیت است که رهبانیت را برتر از دنیا طلبی بداند. اسلام نهایت اعتدال است که فرامینش مطابق فطرت سلیم و عقل استوار ابلاغ گردیده. از همین رهگذر باید گفت، امر به ازدواج و تشکیل خانواده در اسلام سفارش بسیار شده است (Jokar, 2003). امر ازدواج در اسلام مورد تأکید قرار گرفته و درباره‌ی اهمیت این امر رسول خدا(ص) فرموده است «هیچ بنایی در اسلام محبوب‌تر از بنای ازدواج در پیشگاه خداوند نیست». همسرگزینی یا ازدواج، پیمان اتحاد مقدس و ملکوتی مرد و زن برای شرکت در زندگانی و تعاون با یکدیگر است که طبق فرامین الهی و قوانین عادی تجویز گردیده است و ثمره‌ی آن آرامش و آسایش و بهره‌برداری صحیح و مطبوع از زندگی و تضمین بقای نوع و ایثار و محبت است. ازدواج بر اساس فطرت است، زیرا غرایز اساسی چون تولید مثل یا خلاقیت و جامعه‌پذیری حتی غریزه حب ذات و صیانت و میل به بقاء و ابدیت، بنیاد اصلی آن را تشکیل می‌دهند. لذت زندگی را اگر در محبت و صداقت و خدمت و ایثار و خلاقیت و سازندگی و پیروزی معنوی خلاصه کنیم این همه در ازدواج و اندیشه‌ی پاک تشکیل کانون مقدس خانوادگی جمع می‌شود (Navobinejad, 1992).

پیشینه‌ی پژوهش

در رویکرد کیفی درون مایه از راه فرایند پژوهش تشخیص داده می‌شود و پیشینه‌ی پژوهش برای کشف موضوع‌های گوناگون به کار می‌رود. بررسی‌کننده‌ی کیفی، ضمن غرق شدن در پیشینه-ی پژوهشی، کار خود را با مفاهیم، فرایندها یا متغیرهایی شروع می‌کند که در پژوهش‌های پیشین

شناسایی شده است پیشینه‌ی پژوهش او را یاری می‌دهد که تعیین کند چه شرایطی را باید مشاهده و با چه کسانی مصاحبه کند و چه چیزهایی را بپرسد (Homn, 2006). در پژوهش «تأثیر آموزه‌های عرفانی اسلامی بر نهاد خانواده»، تأثیر تعالیم نظری و عملی عرفان بر نهاد خانواده بررسی شده است. در بحث سیر و سلوک عارفانه و تأثیر آن در زندگی خانوادگی، به مبادی سیر و سلوک، احوال و مقامات عرفانی نظیر زهد، ورع، تواضع، صبر، توکل، عشق، و تأثیر آن‌ها بر بنیاد خانواده بررسی شده است و در نهایت عوامل تقویت و تداوم زندگی خانوادگی از نظر عرفان را آرامش باطنی، تلطیف روح، خوش خلقی، نشاط و شادی، اعتدال در معیشت و غیرت ورزی دانسته است (javani, 2010). در پژوهش دیگری با عنوان «اثر بخشی رعایت آموزه‌های اخلاق اسلامی در کارآمدی خانواده» با رویکرد تحلیلی و توصیفی و با هدف شناسایی آموزه‌های اخلاق اسلامی تدوین یافته است. نتایج پژوهش نشان داد که در منابع دینی برای تمام جنبه‌های زندگی خانوادگی، دستورالعمل‌های اخلاقی بیان شده است. صبر، راستگویی، تکریم، احترام متقابل، مدارا با یکدیگر، دلسوزی، مهربانی و مثبت اندیشی، از جمله مهم‌ترین رفتارهای اخلاقی هستند که بر کارآمدی خانواده تأثیر مستقیم دارند (saforaee parizi, 2009). پژوهش دیگری با عنوان «نقش التزام به آموزه‌های دینی در تربیت و استحکام خانواده»، جایگاه عبادت و اعتقادات در خانواده را مهم دانسته و ضمن برشمردن نمودهای اعتقادات و اعمال عبادی به تبیین نقش هر کدام توجه شده است (Panahi, 2010).

پژوهش که با عنوان تدوین مدل خانواده سالم به روش پژوهش آمیخته اکتشافی توسط مسعود صادقی در سال ۱۳۹۳ انجام شده است نتایج پژوهش نشان داد که کشف معیارها و ویژگی‌های خانوادگی سالم از نظر مفهومی و مبانی درمانی مهم است. این پژوهش با هدف تدوین مدلی از خانوادگی سالم در جامعه‌ی ایرانی به روش طرح پژوهش آمیخته اکتشافی (کیفی- کمی) انجام شده است. بر اساس مقوله‌های مستخرج از مصاحبه با متخصصان خانواده، زوجین و پژوهش‌ها، مدل خانوادگی سالم در ۱۴ بعد تدوین شد. همچنین یافته‌های پژوهش نشان داد که مدل ارائه شده به روش کیفی برای خانوادگی سالم با داده‌های میدانی برازش دارد و ساختار عاملی مفروض مورد تأیید قرار گرفته است. پژوهشی که توسط الهام فتحی با عنوان ارائه‌ی مدل ازدواج رضایت‌مند در فرهنگ ایرانی: مطالعه‌ی نظریه‌ی داده بنیاد انجام شد به این نتیجه رسید که رضایت زناشویی مفهومی بسته به فرهنگ است و به منظور درک این مفهوم باید به بافت فرهنگی و اجتماعی جامعه توجه شود (Sadeghi, 1393).

پژوهش دیگری با عنوان سبک زندگی خانوادگی در قرآن و سنت پیشوایان معصوم (ع) انجام شده است که در این پژوهش، سبک زندگی خانوادگی در آیین اسلام را همانند درختی می‌داند که ریشه‌ی آن، باورها و اندیشه‌ها و ساقه و شاخه‌هایش، ارکان و وظایف اعضای خانواده می‌داند و

معیارهای تقوا، عقل، اخلاق نیک و همتایی در انتخاب همسر را مورد توجه قرار می‌دهد و مدیریت خانواده را به مرد و لزوم مسئولیت پذیری اعضای خانواده را نسبت به یکدیگر، مخصوصاً مسئولیت تربیت دینی پدر نسبت به فرزندان و همکاری زن و شوهر در خانه را ضروری می‌داند و تأکید به رفتار شایسته با همسران و محبت و مهرورزی نسبت به آنان دارد (Sharifi and Lotfi, 2012). پژوهشی دیگر با عنوان «درآمدی بر جامعه‌شناسی خانواده در قرآن»، به موضوع‌هایی نظیر شکل‌گیری خانواده، انواع خانواده، انواع ازدواج، مقام زن، والدین، فرزندان، حفظ کیان خانواده و معیارهای انتخاب خانواده پرداخته است (bahrami, 2006).

در پژوهشی که با عنوان «موفقیت خانواده و تأثیر خانواده‌ی جهت یاب در آن» انجام شد، پژوهشگر به دنبال ملاک‌های خانواده‌ی موفق بود. نتایج توصیفی تحقیق نشان داد که ۶ درصد از خانواده‌های تهرانی از موفقیت خانواده در سطح ضعیف، ۶۶ درصد در حد متوسط و ۲۸ درصد در حد مطلوبی از سلامت خانوادگی برخوردارند. نتایج تبیینی نیز نشان داد که رابطه‌ی قوی و معناداری بین موفقیت خانواده با موفقیت خانواده‌ی جهت یاب وجود دارد. هر کنش و واکنشی که در خانواده‌ی جهت یاب به وقوع بپیوندد، به طور مستقیم توسط فرزندان الگوبرداری می‌شود و در زندگی آینده‌ی آن‌ها منعکس خواهد شد. (Zaeran, 1392).

خانواده، پایه‌ی بنیادین اجتماع و سلول سازنده‌ی زندگی انسان و خشت بنای جامعه و کانون اصلی حفظ سنت‌ها و هنجارها و ارزش‌های اجتماعی است (Navobinejad, 1992) خانواده، کهن‌ترین و بنیادی‌ترین نهاد اجتماعی است. خانواده نهادی اجتماعی است، مبتنی بر خویشاوندی که کارکردهای فرزندزایی و فرزندپروری را برعهده دارد (Sotoudeh, 2005). خانواده، نهادی است که با وجود تحولات اساسی جامعه، در اهداف و کارکردهای خود ثابت مانده و هنوز در همه‌ی جوامع اهمیت اساسی دارد. خانواده، مناسب‌ترین نظام برای تأمین نیازهای روحی و معنوی بشر است و بهترین بستر را برای تأمین امنیت و آرامش روانی اعضا، پرورش نسل جدید، اجتماعی کردن فرزندان و برآورده ساختن نیازهای عاطفی افراد فراهم می‌آورد (Tabatabai Hakim, 2012).

چارچوب مفهومی

مفسران و مترجمان در طول تاریخ به منظور بهتر شناساندن مفاهیم ارزشمند و پر بار قرآنی، اقدام به تدوین و نگارش تفسیرها و شرح‌های مختلف کرده‌اند، چرا که به طور معمول، درک آیات قرآن بدون استفاده از این تفاسیر، دشوار می‌نماید، رویکرد طبقه‌بندی آیات در پژوهش حاضر، رویکرد جامعه‌شناسی است که با برقراری روابط آیات قرآن کریم، به ارائه‌ی مدل مفهومی از خانواده‌ی موفق قرآنی می‌باشد. از آن‌جا که زن، مؤثرترین عامل تربیت و نگاهبان سلامت روحی،

روانی و جسمانی فرزند و جامعه است، دیدگاه قرآن کریم در این مورد بسیار مهم است؛ لذا در همین راستا پس از تفکیک معانی آیات اجتماعی قرآن کریم در موضوع زنان، ازدواج و خانواده، مقوله‌های محوری و مفاهیم، با استفاده از منابع تفسیری مهمی نظیر ترجمه‌ی تفسیرالمیزان، مفاهیم اجتماعی در قرآن و اندیشه‌های اجتماعی در قرآن کریم که توسط مفسران و محققان قرآنی تهیه شده است، زیر نظر خبرگان قرآنی و اجتماعی انتخاب شد هدف پژوهش حاضر شناسایی مؤلفه‌های قرآنی مؤثر در شکل‌گیری و پیدایش خانواده‌ی موفق قرآنی است.

اغلب در پژوهش‌های کیفی، پرسش‌های پژوهش در جریان مطالعه به‌وجود می‌آیند و تغییر می‌کنند. به این ترتیب یک پرسش کلی و چند پرسش فرعی برای مشخص و روشن شدن این پدیده مطرح می‌شود.

هدف از پژوهش حاضر، شناسایی آیات قرآن کریم در موضوع زن، ازدواج و خانواده با رویکرد جامعه‌شناسی، به منظور ارائه‌ی الگوی خانواده‌ی موفق قرآنی است.

پرسش اصلی:

- مؤلفه‌های تأثیرگذار بر پیدایش خانواده‌ی موفق با الگوی قرآنی چیست؟

پرسش‌های فرعی:

- بیشترین آیات قرآن در سه محور زن، خانواده و ازدواج مربوط به کدام مقوله‌ی محوری است؟

- مهم‌ترین مؤلفه‌های تأثیرگذار در سه محور زن، خانواده و ازدواج کدام است؟

- بسامد آیات قرآن در سه محور خانواده، زن و ازدواج چه میزان است؟

روش‌شناسی پژوهش

یکی از روش‌های پژوهش مناسب و علمی برای کشف لایه‌های درونی ظواهر آیات قرآن، تحلیل محتوای کیفی کلام است. این روش قابلیت دارد که می‌تواند مفاهیم به‌دست آمده را بسط ساختاری داده، طبقه‌بندی نموده و در قالب جدول، نمودار و مدل ارائه دهد.

روش «تحلیل محتوا» یکی از مهم‌ترین روش‌های شناسایی و جمع‌آوری داده‌ها (اطلاعات)، با توجه به موضوع، شرایط و هدف پژوهش می‌باشد؛ به عبارت دیگر، یکی از روش‌های مناسب جهت تبیین دیدگاه‌ها و اندیشه‌ها، استفاده از روش تحلیل محتوا می‌باشد. روش تحلیل محتوا با تجزیه و تحلیل مفاهیم و گزاره‌های استخراج شده از متن، جهت‌گیری و نقش هر کدام را بیان و چارچوب حاکم بر آن‌ها را کشف می‌کند. لورنس باردن در کتاب خود با عنوان «تحلیل محتوا» اشاره می‌کند که «تحلیل محتوا در حقیقت فن پژوهش عینی، اصولی و کمی به منظور تفسیر و تحلیل محتوا است و تفکر بنیادی تحلیل محتوا عبارت است از قرار دادن اجزای یک متن (کلمات، جملات،

پاراگراف‌ها و مانند آن بر حسب واحدهایی که انتخاب می‌شوند) در مقولاتی که از پیش تعیین شده‌اند» (Lawrence Bardon, 1996).

منظور از تحلیل‌های کمی، بررسی فراوانی مضامین و موضوعات اصلی و فرعی مطرح شده در متن می‌باشد که محقق را با ساختار عناصر و مؤلفه‌های به کار رفته در آن بیشتر آشنا می‌سازد. تحلیل‌های کمی راه ورود برای تحلیل‌های کیفی را هموار می‌کنند و در اصل نشان می‌دهند که محقق بر اساس چه مبنایی به تحلیل‌های کیفی پرداخته است (Krippendorf, 2006).

تحلیل محتوای کیفی، نیز تکنیکی برای تفسیر ذهنی محتوای داده‌های متن از طریق کدگذاری‌های طبقه‌بندی شده به صورت سیستماتیک می‌باشد که به دنبال مشخص ساختن الگوهایی است که در نهایت از مفاهیم ساخته می‌شوند؛ به عبارت دیگر تحلیل‌های کیفی، به مثابه-ی تکنیکی برای بررسی عمیق‌تری از پدیده اتخاذ می‌شوند که در نهایت منجر به نظریه پردازی می‌گردند (Holsti, 1994).

در پژوهش حاضر، منظور از «محتوا» معنای آیات قرآن کریم است که قطعیت آن اثبات شده و محور مطالعه‌ی پژوهشگر می‌باشد. آیات در سه محور زن، ازدواج و خانواده از میان آیات اجتماعی قرآن کریم با رویکرد جامعه‌شناسی، از کتاب مفاهیم اجتماعی قرآن کریم انتخاب شدند.

«مقوله‌ی محوری» عنوانی کلیدی و کلی است که بیانگر مقصود اصلی هر آیه می‌باشد. این موضوع کلی بوده و چارچوب اصلی متن را تشکیل می‌دهد و با نگاهی اجمالی به فهرست آن‌ها و بررسی میزان فراوانی هر کدام می‌توان به سهولت تشخیص داد که متن مورد مطالعه در چه حوزه‌ای بوده و در رابطه با چه مواردی سخن گفته است. مقوله‌های محوری در پژوهش حاضر از روی سه منبع تفسیر راهنما، مفاهیم اجتماعی در قرآن کریم و اندیشه‌های اجتماعی در قرآن کریم و براساس مبانی نظری پژوهش و با انجام مصاحبه و تأیید نظر متخصصان به صورت نهایی انتخاب شدند.

در نظریه‌ی داده بنیاد، «مفاهیم» ارائه‌ی جزئیات بیشتر در مورد هر مقوله است. مفاهیم مشترک یک مقوله را تشکیل می‌دهد. مقوله‌ها در مقایسه با مفاهیم، انتزاعی‌ترند و سطح بالاتری را نشان می‌دهند.

پژوهش حاضر از نوع کاربردی است. هدف اصلی آن، طراحی یک الگوی مفهومی خانواده‌ی موفق قرآنی است که با به‌کارگیری آن، مهم‌ترین و کوچک‌ترین نهاد اجتماعی به عنوان خانواده، زمینه ساز پیدایش جامعه‌ی انسانی متعالی خواهد بود. در این روش، محقق علاقه‌مند به تولید نظریه، مدل و یا چارچوب مفهومی است. در رویکرد نظریه‌ی داده بنیاد استراوس و کوربین به منظور ارائه‌ی مدل پارادایمی به ارائه‌ی شرایط علی، میانجی، راهبردها و پیامد تحقیق پرداخته می-

شود. شرایط علی در این تحقیق، شناخت شخصیت وجودی زن از دیدگاه قرآن است. شرایط میانجی عبارت است از: ۱- آگاهی از شرایط ازدواج، ۲- کارآمدی ازدواج، ۳- فواید ازدواج، ۴- آگاهی از احکام ازدواج. راهبردهای موفق شامل استفاده از الگوهای موفق در سه محور زن، ازدواج و خانواده ۱- تقوا در خانواده، ۲- امر به معروف و نهی از منکر، پیامد نهایی عبارت است. الگوی خانواده موفق قرآنی، براساس عوامل یاد شده، در نمودار یک با عنوان مدل پارادایمی حرکتی در جهت پیدایش خانواده‌ی موفق قرآنی نشان داده شده است.

برای طراحی الگو، از روش نظریه‌ی مبنایی، مصاحبه‌ی نیمه ساختار یافته با متخصصان قرآنی و اجتماعی که با استفاده از تکنیک «گلوله برفی» انتخاب شده بودند، استفاده شد. هدف از مصاحبه‌ها، آشکار کردن جنبه‌هایی از پژوهش بود که محققان به آن‌ها فکر نکرده یا ارتباط میان مفاهیم را به خوبی تشخیص نداده بودند یا این که ادبیات مناسبی از آن در دسترس نبوده است. همچنین در این پژوهش محققان برای تجزیه و تحلیل مصاحبه‌ها، منابع تفسیری را ملاک قرار دادند تا با سرعت و دقت بیشتری به اشباع نظری برسند. روند انجام مصاحبه تا رسیدن به مرحله‌ی اشباع نظری ادامه پیدا کرد. بر همین اساس، روش انجام کار پژوهشگر پس از انتخاب آیات در سه محور مورد مطالعه، به کدگذاری باز، محوری و انتخابی دست زد. از طرفی، در پژوهش حاضر، به دلیل حساسیت نظری و اشباع در مفاهیم احصاء شده، محقق اقدام به استخراج تمام آیات در سه محور مورد مطالعه (۳۹۸ آیه) نمود تا جایی که اشباع نظری حاصل شد. به منظور تأیید و روایی پژوهش در هر محور ۲۰ درصد از آیات مورد بررسی انتخاب و از طریق پرسش‌نامه نیمه بسته، ۱۲ نفر از متخصصان در حوزه‌ی قرآنی و اجتماعی انتخاب شدند. سپس با مصاحبه به جرح و تعدیل مقوله‌ها پرداخته شد با مصاحبه‌ی شش نفر از متخصصان تمامی مقوله‌های فوق، طی چند مرحله رفت و برگشت مورد تأیید قرار گرفت و نیازی به ادامه‌ی مصاحبه‌های بیشتر به وجود نیامد. با اشباع نظری حاصل در مقوله‌های احصاء شده، روایی و پایایی مقوله‌های فوق تأیید شد. در بخش گردآوری اطلاعات از روش کتابخانه‌ای و بررسی اسناد و مدارک برای تعیین مفهوم شناسی و شناخت مبانی نظری خانواده، زن و ازدواج استفاده شد.

در مورد معیارهای ارزیابی و فرآیند و نتایج پژوهش کیفی، نظرات متفاوتی از سوی پژوهشگران کیفی مطرح شده است. معروف‌ترین ملاک‌های مطرح شده برای ارزیابی پژوهش کیفی توسط لینکلن و گوبا^۱ (1985) مطرح شده است. این پژوهشگران با مطرح کردن مفهوم قابلیت اعتماد پژوهش، چهار معیار اعتبار پذیری ۲، انتقال پذیری ۳، قابلیت اطمینان ۱ و تأیید پذیری ۲ را به

1- Lincoln and Guba

2-Credibility

3 -Transferability

عنوان جایگزین‌هایی برای معیارهای کلاسیک روایی و پایایی ارائه کرده‌اند. اعتبار‌پذیری، جایگزین کیفی معیار اعتبار درونی^۳ است. این معیار به واقعی بودن توصیف‌ها و یافته‌های پژوهش و اعتبار آن‌ها اشاره دارد.

انتقال‌پذیری: در پژوهش کیفی به جای مفهوم اعتبار بیرونی^۴ که از ملاک‌های تعیین اعتبار در پژوهش کمی است، معیار انتقال‌پذیری مطرح می‌شود. انتقال‌پذیری به درجه‌ی تعمیم‌پذیری یا انتقال نتایج پژوهش کیفی به زمینه‌ها و محیط‌های دیگر اشاره می‌کند. قابلیت اطمینان: جایگزین مفهوم پایایی در پژوهش کمی به شمار می‌رود. در قابلیت اطمینان در مطالعات کیفی پژوهشگر به جای این که بخواهد افراد در شرایط مشابه به همان نتایج برسند، در پی آن است که خواننده متقاعد شود که با توجه به فرایند طی شده در پژوهش، یافته‌ها از قابلیت اطمینان برخوردار هستند. تأیید‌پذیری: تأیید‌پذیری در رویکرد کیفی معادل مفهوم عینیت در پژوهش‌های کمی است. در پژوهش کیفی به جای این که تأکید اساسی در رابطه با عینیت، متوجه پژوهشگر باشد، متوجه داده‌ها و تأیید‌پذیری آن‌ها است. (Hariri, 2005)

در این پژوهش از چهار معیار ذکر شده برای ارزیابی قابلیت اعتماد پژوهش استفاده شده که نتایج به دست آمده در زیر ارائه گردیده است.

جدول ۱- معیارهای اعتماد‌پذیری پژوهش

معیار	راهبرد پژوهش
اعتبار	پژوهشگر حدود دو سال است که به مطالعه‌ی مستمر در خصوص مفاهیم اجتماعی در قرآن کریم با رویکرد جامعه‌شناسی پرداخته است. بنابراین اعتبار‌پذیری پژوهش از طریق تماس طولانی با محیط پژوهش، بررسی از زوایای مختلف، تبادل نظر با هم‌تایان و کنترل از سوی اعضا حاصل گردید.
انتقال‌پذیری	فرآیند انجام پژوهش به طور مبسوط در روش پژوهش. مقاله‌ی حاضر و انتقال‌پذیری پژوهش حاضر از طریق توصیف کامل فرآیند انجام پژوهش و ارائه‌ی جزئیات کامل محقق گردید.
قابلیت اطمینان	به منظور قابل ردیابی بودن فرآیند پژوهش و فراهم آمدن امکان بازرسی، تمامی جزئیات مربوط به گردآوری داده‌ها، تفسیرها و تحلیل‌های انجام شده در فرآیند پژوهش ثبت شد.

1- Dependability

2- Confirmability

3- Internal Validity

4- External Validity

تایید پذیری در پژوهش حاضر برای تأمین تأییدپذیری اطلاعات، از ابتدای تحقیق تمامی مستندات مربوط به داده‌های پژوهش و استنتاج‌ها، تفاسیر و یافته‌ها به روش نظام مند یادداشت، ثبت و ضبط شد. در بخش کیفی، پس از انجام مصاحبه‌ها استخراج کدها از طریق متون تفسیری و متن آیات (و تأیید شش نفر از متخصصان) تطبیق داده شد.

قابلیت اعتماد

معیار قابلیت اعتماد در تحقیقات کیفی معادل روایی در تحقیقات کمی است، بدین منظور برای رسیدن به این معیار از روش بازبینی کدهای انتخابی بر اساس منابع تفسیری (تفسیر راهنما، مفاهیم اجتماعی در قرآن کریم و اندیشه‌های اجتماعی) و تجزیه‌ی متن استفاده شد. بخش زیادی از کدهای اختصاص داده شده بر اساس متن و در اختصاص مفاهیم و مقوله‌های محوری از منابع تفسیری کمک گرفته شد؛ در نهایت چندین متخصص در حوزه، در زمینه‌ی نظریه‌ی مبنایی در مراحل مختلف کدگذاری بر استخراج مقولات نظارت داشتند.

مراحل انجام دادن پژوهش

-انتخاب آیات در موضوع مورد پژوهش و وارد کردن معانی آیات در نرم افزار اکسل
-کدگذاری باز، محوری و انتخابی

در مرحله‌ی کدگذاری باز کدها، مفاهیم و مقوله‌ها شمارش می‌شود. کد، واحد خرد تحلیل است که بر پایه‌ی آن مفهوم سازی داده‌ها شکل می‌گیرد. در اجرای این مرحله، متن ترجمه‌ی آیات همراه با ذکر نشانگر آن، یعنی سوره و آیه در جدولی نوشته شده و برای هر یک از آن‌ها عنوان مناسبی در راستای تحقق چارچوب نظری پژوهش حاضر برگزیده می‌شود؛ جدول شماره ۲ نمونه‌ای از نحوه‌ی کدگذاری پژوهش حضراست.

جدول ۲- نمونه‌ی کدگذاری

مقوله محوری	مفاهیم	نشانگر	کد یک	کد دو	کد ۳
برابری زن و مرد	زن و مرد	نحل ۹۷	کار شایسته	مومن	زندگی پاکیزه
زنان	زن نوح	تحریم ۱۰	بندگان	خیانت	آتش

				قرآن	خیانتکار در
				نوح و آن لوط را مثل آورده [که] هر دو	
				در نکاح دو بنده از بندگان شایسته‌ی ما	
				بودند و به آن‌ها خیانت کردند و کاری از	
				دست [شوهران] آن‌ها در برابر خدا	
				ساخته نبود و گفته شد با داخل	
				شوندگان داخل آتش شوید {۱۰}	
				طلاق [رجعی] دو بار است پس از آن یا	
				[باید زن را] به‌خوبی نگاه داشتن یا به-	
				شایستگی آزاد کردن و برای شما روا	
				نیست که از آنچه به آنان داده‌اید چیزی	۲۲۹ بقره
				بازستانید مگر آن‌که [طرفین] در به پا	حقوق
				داشتن حدود خدا بیمناک باشند	زن
				{۲۲۹}...	احکام
					حقوقی
					درباره زنان
حدود	فدیه	طلاق			
احکام	دادن	دوبار			
الهی					

در جدول شماره‌ی ۲ هر کد از یک گزاره‌ی منتخب از ترجمه‌ی متن آیه به‌دست آمده است. علامت نشانگر مندرج در جدول نیز آدرس آیه است. چند کد مشترک تشکیل یک مفهوم را می‌دهد. وظیفه‌ی مفاهیم در نظریه‌ی داده بنیاد، ارائه‌ی جزئیات بیشتری در مورد هر مقوله است. مفاهیم مشترک تشکیل یک مقوله می‌دهد. مقوله‌ها در مقایسه با مفاهیم، انتزاعی‌ترند و سطح بالاتری را نشان می‌دهند و شالوده‌ی الگو و نظریه را به صورت یکپارچه ایجاد می‌کنند. منظور از «مقوله محوری»، عنوانی کلیدی و کلی است که بیانگر مقصود اصلی هر آیه می‌باشد. این موضوع کلی بوده و چارچوب اصلی متن را تشکیل می‌دهد و با نگاهی اجمالی به فهرست آن‌ها و بررسی میزان فراوانی هر کدام می‌توان به سهولت تشخیص داد که متن مورد مطالعه در چه حوزه‌ای بوده و در رابطه با چه مواردی سخن گفته است.

یافته‌ها

حاصل پژوهش حاضر ۳۰ مقوله‌ی محوری، ۳۰۲ مفهوم و ۶۹۱ کد می‌باشد که به ترتیب در بخش خانواده با ۱۳ مقوله‌ی محوری، ۷۸ مفهوم و ۳۰۰ کد، در بخش ازدواج ۸ مقوله‌ی محوری، ۶۴ مفهوم و ۱۱۱ کد و در بخش زنان با ۶ مقوله‌ی محوری، ۱۶۰ مفهوم و ۲۸۰ کد می‌باشد. همچنین تعداد آیات در سه حوزه‌ی مورد بررسی به ترتیب بیشترین آیه در موضوع زنان با ۲۰۶ آیه، در موضوع خانواده با ۱۴۵ آیه و در موضوع ازدواج با ۴۷ آیه حاصل شد که در جداول زیر قابل مشاهده است.

جدول شماره ۳- تعداد مقوله‌های محوری در حوزه‌ی خانواده

ردیف	مقوله‌های محوری	ردیف	مقوله‌های محوری	ردیف	مقوله‌های محوری	ردیف	مقوله‌های محوری
۱	احکام حقوقی خانواده	۴	امر به معروف و نهی از منکر در خانواده	۷	حفظ حقوق خانواده	۱۰	برقراری امنیت در خانواده
۲	امانت‌داری در خانواده	۵	بهره‌گیری از عبرت‌های قرآنی	۸	خیانت در خانواده	۱۱	دوری از تکبر
۳	استفاده از الگوهای قرآنی	۶	وحدت در خانواده	۹	آداب معاشرت در خانواده	۱۲	تقوا در خانواده

جدول شماره ۴- مقوله‌های محوری و مفاهیم در موضوع خانواده

مفاهیم	نشانه‌ها	مفاهیم	نشانه‌ها	مفاهیم	نشانه‌ها
احکام حقوقی خانواده	طلاق ۱	الگوی خانواده قرآنی	چشم روشنی خانواده ۲ کد	تقوا در خانواده	طلاق ۱ نساء ۱۲۹ بقره ۲۲۳
تشکیل خانواده و اقتصاد ۲ کد	نور ۳۲	بازگشت به روشنی خانواده ۲ کد	یس ۴۹ و ۵۰	چشم روشنی خانواده ۴ کد	فرقان ۶۳
تقوا در خانواده ۷ کد	بقره ۲۳۱ و ۲۳۳ طلاق ۲ و ۲	تبعیض در خانواده ۵ کد	یوسف ۹ و ۸	خانواده عبدالرحمان	فرقان ۶۳ و ۷۴
حقوق خانواده ۵ کد	طلاق ۱ بقره ۲۲۹	تربیت خانواده ۲ کد	مریم ۵۴	خانواده مؤمنان ۴ کد	طور ۲۳ . ۲۲ ، ۲۱
خانواده مقتول ۴ کد	نساء ۹۲	امانتداری در خانواده		خوردنیهای خانواده	مائده ۸۹
استفاده از الگوهای قرآنی		اسرار خانواده ۳	تحریم ۳ و ۴ نور ۲۷	عفت ۶ کد	مائده ۵ نساء ۲۵ نور ۲۶

مفاهیم	نشانه‌ها	مفاهیم	نشانه‌ها	مفاهیم	نشانه‌ها
		کد			
خانواده ایوب ۵ کد	انبیاء ۸۴ و ۸۳	حفظ خانواده	تحریم ۶	کفویت ۶ کد	مائده ۵
خانواده اسماعیل ۲ کد	مریم ۵۴ و ۵۵	سرپرست خانواده ۷ کد	تحریم ۶	نماز در خانواده ۲ کد	طه ۱۳۱
خانواده آدم ۲ کد	طه ۱۱۷	خانواده در بهشت ۲۵ کد	زخرف ۷۲، ۶۹، ۷۳، ۷۰، ۷۱، ۶۷، ۴۵، ۴۸، ۵۰، ۵۱، ۱۹، ۲۱، ۲۶، ۲۲، ۲۳، ۲۷، ۲۸، ۲۹، ۲۳، ۲۴، ۲۴، ۲۴	خانواده آدم ۲ کد	اعراف ۱۹
خانواده ابراهیم ۴ کد	هود ۶۹ و ۷۳	خانواده مریم ۳ کد	مریم ۱۶، ۱۷	برقراری امنیت در خانواده	
حفظ حقوق خانواده		خانواده مؤمنان ۳ کد	طور ۲۴، ۲۵، ۲۶	دعا برای خانواده ۱۰ کد	غافر ۹ شعراء ۱۶۹ شعراء نوح ۱۷۰ ۲۸ غافر ۸ غافر ۷
اختلاف در خانواده ۵ کد	نساء ۳۴	سرپرست خانواده ۲ کد	طه ۱۳۲، مریم ۵۴	عواطف خانوادگی	روم ۲۱
کفویت ۵ کد	نساء ۲۵، نور ۲۶	سلام بر خانواده ۴ کد	رعد ۲۴	چشم روشنی خانواده ۴ کد	فرقان ۷۴ توبه ۲۴
نشوز	نساء ۳۴	نماز در خانواده	طه ۱۳۲	دل‌بستگی به خانواده ۶ کد	فتح ۱۱

نشانه‌ها	مفاهیم	نشانه‌ها	مفاهیم	نشانه‌ها	مفاهیم
اعراف ۱۸۹	آرامش خانواده ۳ کد	رعد ۳۸	انبیا و تشکیل خانواده	آرامش در خانواده	
انشقاق ۹ انشقاق ۷ انشقاق ۸	بازگشت به خانواده ۶ کد	رعد ۳۸	تشکیل خانواده ۴ کد	خانواده در بهشت ۲ کد	
		حجر ۵۲ حجر ۵۱	خانواده ابراهیم ۳ کد	فرقان ۵۴	پیدایش خانواده ۱ کد
بقره ۱۸۷	تشکیل خانواده ۳ کد	رعد ۲۳	سلام بر خانواده	روم ۲۱	آرامش خانواده ۳ کد
شادمانی در خانواده ۳ کد		بقره ۳۵	خانواده آدم ۲ کد		خیانت در خانواده
		شوری ۴۵	عنکبوت ۳۲	حجر ۶۰، ۵۹	انحراف در خانواده ۱۵ کد
۱۳۶، ۱۳۵، ۱۳۴، ۱۳۳	صافات ۱۷۰، ۱۶۹، ۱۶۷	شعراء ۱۶۷	۶۰، ۵۹، ۵۸	حجر ۱۰	تحریم ۱۰ خانواده لوط ۱۵
	هود ۸۰	نمل ۱۷۳، ۱۷۲، ۳۲، ۳۱	عنکبوت ۳۳	شوری ۴۲	خسران خانواده ۲ کد
				نساء ۱۲۸	احسان به خانواده
				نساء ۳۵	اختلاف در خانواده ۶ کد
				مطففین ۳۰	استهزا در خانواده ۱ کد
		مطففین ۳۴	مطففین ۲۹	مطففین ۳۱	استهزا در خانواده ۵ کد
				نساء ۱۲۸	اعراض از همسر
				هود ۴۶	انحراف در خانواده ۴ کد
امر به معروف و نهی از منکر در خانواده					
زمر ۱۵	انحراف در	نساء ۳۵	حکم در	مطففین ۳۱	بازگشت به

مفاهیم	نشانه‌ها	مفاهیم	نشانه‌ها	مفاهیم	نشانه‌ها
خانواده		خانواده		خانواده ۲ کد	
بخل	نساء ۱۲۸	دخالت در خانواده ۳۴ کد	نساء ۳۵	تربیت خانواده	مریم ۵۵
تقوا در خانواده	نساء ۱۲۸	نشوز	نساء ۱۲۸	خسران خانواده	زمر ۱۵
حفظ خانواده	نساء ۱۲۸	سحر ۵ کد	بقره ۱۰۲	دشمنی در خانواده ۵ کد	نساء ۳۵ تغابن ۱۴
سرپرست خانواده ۴ کد	بقره ۱۳۳	نهی از منکر در خانواده	تحریم ۶	تشکیل خانواده و اقتصاد ۵ کد	نور ۳۳
عفت ۱ کد	نور ۳				

نتایج جداول شماره‌ی ۳ و ۴ در خصوص مقوله بندی آیات قرآن کریم در موضوع خانواده دارای در بخش خانواده با ۱۳ مقوله‌ی محوری و ۷۸ مفهوم و ۳۰۰ کد می‌باشد در توضیح شفاف‌تر جدول شماره‌ی ۴ منظور از کلمه «مقوله محوری» عنوانی کلیدی و کلی است که بیانگر مقصود اصلی هر آیه می‌باشد. این موضوع کلی بوده و چارچوب اصلی متن را تشکیل می‌دهد و با نگاهی اجمالی به فهرست آن‌ها و بررسی میزان فراوانی هر کدام می‌توان به سهولت تشخیص داد که متن مورد مطالعه در چه حوزه‌ای بیشترین آیات را به خود اختصاص داده است و در رابطه با چه مفاهیمی سخن گفته است و منظور از کلمه «نشانه‌گر» در تیتراژ ستون سوم و ششم آدرس آیه و سوره است. چند کد مشترک تشکیل یک مفهوم را می‌دهد. وظیفه‌ی مفاهیم در نظریه‌ی داده بنیاد، ارائه‌ی جزئیات بیشتری در مورد هر مقوله است. مفاهیم مشترک تشکیل یک مقوله می‌دهد. مقوله‌ها در مقایسه با مفاهیم، انتزاعی‌ترند و سطح بالاتری را نشان می‌دهند و شالوده‌ی الگو و نظریه را به صورت یکپارچه ایجاد می‌کنند. تحلیل آیات قرآن کریم در موضوع خانواده نشان داد که مهم‌ترین مقوله‌های محوری در موضوع خانواده شامل الگوی خانواده قرآنی (۳۳ درصد)، خیانت در خانواده (۲۶ درصد)، تقوا در خانواده (۱۳ درصد)، برقراری امنیت در خانواده (۱۳ درصد)، امر به معروف و نهی از منکر در خانواده (۱۰ درصد)، احکام حقوقی خانواده (۸ درصد)، امانت‌داری در

خانواده (۲ درصد)، بهره گیری از عبرت‌های قرآنی (۴ درصد)، آداب معاشرت در خانواده (۱/۳ درصد)، و دوری از تکبر (۳ درصد) می باشد.

جدول شماره ۵- مقوله‌های محوری و مفاهیم در موضوع زنان

ردیف	مقوله های محوری	ردیف	مقوله های محوری
۱	احکام حقوقی برای زنان	۵	زنان خیانتکار در قرآن
۲	برابری زن و مرد	۶	زنان و عبرت‌های تاریخی
۳	توصیه های اخلاقی برای زنان	۷	ویژگی های زنان
۴	زنان الگو در قرآن	۸	معاشرت با زنان

جدول شماره ۶- مقوله‌های محوری و مفاهیم در موضوع زنان

مفاهیم	نشانگرها	مفاهیم	نشانگرها	مفاهیم	نشانگرها
معاشرت با زنان					
قصص ۲۳	اشتغال زن ۴	چشم پاکی	رحمن ۵۶	کمک به زن ۲۴	قصص ۲۳
مریم ۲۸، ۲۷	کد	پاکی		زن	
قصص ۲۵	معاشرت با زن ۴ کد	طبیعت زن	زخرف ۱۸	تزیین با زن	آل عمران، ۱۴
حیای زن	نساء ۱۹	توبه ۴۹		زینب با زن	
	ویژگی‌های زنان	آل عمران، ۲۹	زنان رومی	احزاب، ۲۹	زنان نیکوکار ۳ کد
احزاب، ۵۲	زنان و نماز	چشم پاکی	ص ۵۲	زیبایی زن	آل عمران، ۱۴
بقره ۲۲۱، توبه ۴۹	جماعت	پاکی	صافات ۴۸	زیبایی زن ۴ کد	
توبه ۶ کد	جدال زن ۴ کد	شخصیت زن ۴ کد	نمل ۱۹	علايق زن	زخرف ۱۸
نقش زن	اعراف، ۱۸۹، نساء ۱۲۸، ، ۸۱ روم ۲۱ شعراء ۱۶۶ فرقان ۷۴ شوری ۱۱ قصص ۲۳ شعراء ۱۶۵ زمر ۶				
خلقت زن ۸ کد	اعراف ۱۸۹ حجرات ۱۳ نحل ۷۲ نساء ۱ نمل ۵۵				
آرامش زن	روم ۲۱ زمر ۶ شوری ۱۱ قیامه ۳۶، ۳۷، ۳۸، ۳۹				
	اعراف، ۸۹ روم ۲۱ زخرف ۱۸				

مفاهیم	نشانه‌ها	مفاهیم	نشانه‌ها	مفاهیم	نشانه‌ها	مفاهیم	نشانه‌ها	
زنان و الگوهای تاریخی								
زن در قوم سبأ	نمل ۲۳، ۳۲، ۳۳	زن در معبد	آل عمران ۳۶، ۳۷	زنان کافر	احزاب، ۵۰	زنان مستضعف	قصص ۴	
زنان الگو در قرآن								
زن در معبد ۴ کد	آل عمران، ۳۵	زن زکریا ۴ کد	مریم ۵، ۸	زن زکریا ۲ کد	مریم ۲	گفتگو با زن ۴ کد	آل عمران، ۳۷	
زن در مباحله ۲ کد	آل عمران ۶۱	آسیه ۳ کد	تحریم ۱۱	مریم ۳ کد	تحریم ۱۱	عصر مریم ۲ کد	مریم ۲۰، ۲۸	
نذر زن	آل عمران، ۳۵	شایستگی زن	تحریم ۱۱	عفت	تحریم ۱۲	زن زکریا ۳ کد	مریم ۳	
زن عقیم ۶ کد	آل عمران، ۴۰ ذاریات ۲۸، ۲۹، ۷۰، ۸۰							
زنان خیانتکار در قرآن								
زن نوح	تحریم ۱۰	زن لوط ۳ کد	تحریم ۱۰	زنان خیانتکار	یوسف ۵۲، ۵۲			
زنان و عبرت‌های تاریخی								
مکر زن	یوسف ۲۸	ظلم	یوسف ۲۳	زن عقیم	هود ۷۱، ۷۲، ۶۹	زنان صالح	غافر ۴۰، فتح ۵	
پیامبران و زن ۳ کد	رعد ۳۸	زنا در عصر یوسف	یوسف ۲۳، ۲۵، ۲۸					
زنان بنی اسرائیل ۱۰	بقره ۴۹ غافر ۲۴ غافر ۲۳ غافر ۲۵ ابراهیم، ۶ قصص ۴ اعراف، ۱۲۷ اعراف ۱۴۱							
احکام حقوقی برای زنان								
آزادی زن ۴ کد	احزاب ۳۲	تشبیه زن ۶ کد	بقره ۱۸۷، بقره ۲۲۳	ولایت بر زن	بقره ۲۳۲، بقره ۲۳۷	شوهر مرده ۲ کد	بقره ۲۳۴	
کیفر زناکاران	اسراء، ۳۲	زنان مشرک ۳ کد	بقره ۲۲۱	نفقه زن	بقره ۲۳۳، طلاق ۷	وعده با زن ۳ کد	بقره ۲۳۴	

مفاهیم	نشانه‌ها	مفاهیم	نشانه‌ها	مفاهیم	نشانه‌ها	مفاهیم	نشانه‌ها
شخصیت زن کد ۲	حدید ۱۲	حقوق زن	نساء ۷	ولایت زن	توبه ۷۱	اشتغال زن	نساء ۳۲
زن و مرد کد ۱۵	آل عمران ۱۹۵، ۳۵، بروج ۱۰، توبه ۷۱، غافر ۴۰، محمد ۱۹۵، نحل ۷۲، ۹۷، نساء ۱، ۱۲۴، ۳۴، ۳۲، شوری ۱۱، احزاب ۵۳، ۳۶، ۷۳، ۳۵، نور ۶، نور ۷، ۹، حجرات ۱۱، نوح ۲۸، ۸، مائده ۳۸، حدید ۱۳، حدید ۱۲، فتح ۶، روم ۲۱						
خلقت زن	فاطر ۱۱، نجم ۴۵، ۴۶، نحل ۷۲، نساء ۱، آل عمران، ۱۹۵						
زنان صالح کد ۶	آل عمران، ۱۹۵، توبه ۷۱، توبه ۷۲، نحل ۹۷						
توصیه‌های اخلاقی برای زنان							
حرمت زنا کد ۳	فرقان ۶۸، ۶۹	زن و شوهر	فرقان ۷۴	نگاه به زن	نور ۳۰، نور ۳۱	اثبات زنا	نور ۴، نور ۶، نور ۷، نور ۸
ایمان	فرقان ۶۸، ۷۰	زنان جادوگر	فلق ۱، فلق ۴	حیای زن	نور ۳۱	لعن(لعن کردن)	نور ۸، نور ۹، نور ۶
عمل صالح	فرقان ۶۸، ۷۰، ۶۹، ۷۰	زنزاده	قلم ۱۳، ۸، ۱۰	روابط زنان کد	نور ۳۱	زنا در عصر یوسف	یوسف ۲۹، ۵۰، ۳۰، ۵۱، ۳۰
توبه زناکاران	فرقان ۶۸، ۷۰	زنا در تورات کد ۳	مائده ۴۳	استثمار زن	نور ۳۳	زنان مصر	یوسف ۳۱، ۳۲
کیفر زناکاران کد ۶	فرقان ۶۸، ۶۹، ۷۰	زنان پلید کد	نور ۲۶	اکراه بر زنا	نور ۳۳	مکر زن کد	یوسف ۳۱
زوال حکمت کد ۳	یوسف ۳۳	ایمان ۶ کد	احزاب، ۳۵	زنا در جاهلیت	نور ۳۳	زنان صدقه دهنده	احزاب، ۳۵
سفاهت	یوسف ۳۳	خشوع	احزاب، ۳۵	زنان خاشع	احزاب، ۳۵	زنان مسلمان	احزاب، ۳۵
زن و نامحرمان کد ۳	احزاب، ۳۲	ذکر	احزاب، ۳۵	زنان ذاکر	احزاب، ۳۵	صبر	احزاب، ۳۵
صدای زن	احزاب، ۳۲	راستگویی	احزاب، ۳۵	زنان راستگو	احزاب، ۳۵	بندگی زنان و مردان	احزاب، ۳۵

مفاهیم	نشانگرها	مفاهیم	نشانگرها	مفاهیم	نشانگرها	مفاهیم	نشانگرها
اطاعت کردن زن	احزاب، ۳۵	زنان صابر	احزاب، ۳۵	زنان روزه دار	اسراء ۳۸، اسراء، ۳۲	زشتی زنا	احزاب، ۳۵
زنان صالح	احزاب، ۳۵ نساء ۱۲۴	حجرات ۱۱	تمسخر زن ۲ کد	نوح ۳۵ ۲۸	احزاب، شخصیت زن	ظلم ۲ کد	معارج ۳۱
عفت	احزاب، ۳۵ نساء ۳۴	ممتحنه ۱۰ نساء ۳	زنان کافر ۴ کد	احزاب، ۳۵ نساء ۳۴	عمل صالح	زنا در جاهلیت	ممتحنه ۱۲
حق حیات ۲ کد	نساء ۷۵	نساء ۳۴	نصفه زن	نساء ۳۴	حق همخواهی	زنازاده ۵ کد	ممتحنه ۱۲
تنبیه زن ۴ کد	نساء ۳۴	نساء ۳۴	موعظه زن	نساء ۳۴	زنان شایسته	زنان مستضعف ۳ کد	نساء ۹۷ ۹۹، ۹۸،
اجتناب از زنا	۲۲ معارج ۳۰، ۲۱، ۲۹، ۵ ممتحنه ۱۲ فرقان ۶۳، ۶۸، ۷۵، ۳۱ اسراء، ۳۲ مؤمنون ۱، ۶						
استقلال زن	ممتحنه ۱۰ ممتحنه ۱۲ نساء ۲						
حرام بودن زنا	نساء ۱۵، ۱۶ نور ۲ اسراء ۳۸، ۳۹، ۳۲						

نتایج جداول شماره ۵ و ۶ در خصوص مقوله بندی آیات قرآن کریم در موضوع زنان دارای ۶ مقوله‌ی محوری، ۱۶۰، مفهوم و ۲۸۰ کد می‌باشد در توضیح شفاف‌تر جدول شماره‌ی ۵ منظور از کلمه «مقوله محوری» عنوانی کلیدی و کلی است که بیانگر مقصود اصلی هر آیه می‌باشد. این موضوع کلی بوده و چارچوب اصلی متن را تشکیل می‌دهد و با نگاهی اجمالی به فهرست آن‌ها و بررسی میزان فراوانی هر کدام می‌توان به سهولت تشخیص داد که متن مورد مطالعه در چه حوزه‌ای بیشترین آیات را به خود اختصاص داده است و در رابطه با چه مفاهیمی سخن گفته است و منظور از کلمه‌ی «نشانگر» در تیتراستون سوم و ششم آدرس آیه و سوره است. چند کد مشترک تشکیل یک مفهوم را می‌دهد. وظیفه‌ی مفاهیم در نظریه‌ی داده بنیاد، ارائه‌ی جزئیات بیشتری در مورد هر مقوله است. مفاهیم مشترک تشکیل یک مقوله می‌دهد. مقوله‌ها در مقایسه با مفاهیم، انتزاعی‌ترند و سطح بالاتری را نشان می‌دهند و شالوده‌ی الگو و نظریه را به صورت یکپارچه ایجاد می‌کنند. در مجموع تحلیل آیات قرآن کریم در موضوع زنان نشان می‌دهد که مهم‌ترین

مقوله‌های محوری در موضوع زنان شامل احکام حقوقی برای زنان (۴۲ درصد)، توصیه‌های اخلاقی برای زنان (۳۴ درصد)، برابری زن و مرد (۲۵ درصد)، ویژگی‌های زنان (۱۶ درصد)، زنان الگو در قرآن (۸ درصد)، زنان خیانتکار در قرآن (۱ درصد)، زنان و عبرت‌های تاریخی (۹ درصد)، معاشرت با زنان (۳ درصد). نتایج این بررسی نشان می‌دهد موضوع زن و حقوق او از اهمیت خاصی برخوردار است.

جدول ۷- مقوله‌های محوری در موضوع ازدواج

ردیف	مقوله محوری	ردیف	مقوله محوری
۱	احکام ازدواج	۵	توصیه‌های اخلاقی در امر ازدواج
۲	شرایط ازدواج	۶	حقوق زن در ازدواج
۳	فواید ازدواج	۷	قداست ازدواج
۴	الگوی ازدواج در قرآن		

جدول ۸- مقوله‌های محوری و مفاهیم در موضوع ازدواج

مفاهیم	نشانه‌ها	مفاهیم	نشانه‌ها	مفاهیم	نشانه‌ها	مفاهیم	نشانه‌ها
قداست ازدواج							
ولایت در ازدواج ۳ کد	بقره ۲۱۸	آسانی امر ازدواج	نساء ۲۸				
الگوهای ازدواج در قرآن							
ازدواج محمد	احزاب ۵۰	عقد ازدواج ۵ کد	احزاب ۵۰	ازدواج با همسران محمد ۲ کد	احزاب ۵۳		
فواید ازدواج							
آرامش نتیجه ازدواج ۳	روم ۲۱	الفت و محبت	روم ۲۱	فلسفه ازدواج ۲ کد	شوری ۱۱		

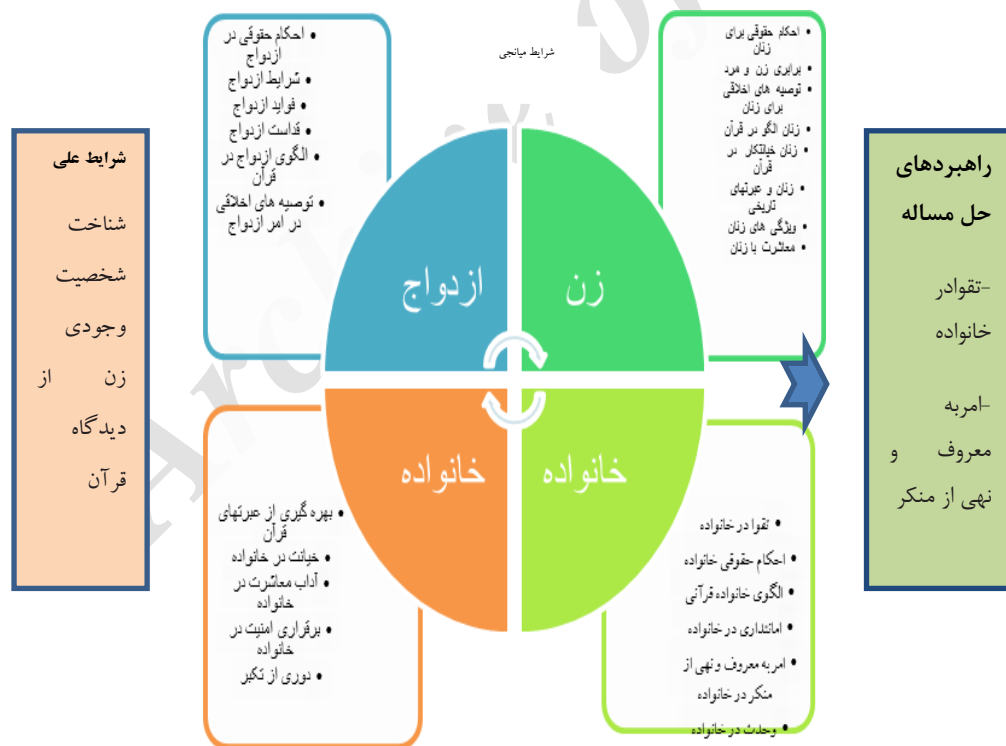
مفاهیم	نشانه‌ها	مفاهیم	نشانه‌ها	مفاهیم	نشانه‌ها	مفاهیم	نشانه‌ها
کد							
حقوق زن در ازدواج							
اختیار زن در ازدواج کد ۲	بقره ۲۳۰	اختیار زن در ازدواج	بقره ۲۲۳، ۲۲۴	ولایت در ازدواج	بقره ۲۳۰		
شرایط ازدواج							
کفو در ازدواج کد ۴	بقره ۲۲۱	کفو در ازدواج کد ۳	نور ۲۶	تعدد ازدواج	نساء ۳	تشویق به ازدواج کد ۷	نساء ۲۴
ازدواج با زنان مطلقه کد ۵	بقره ۲۳۰، بقره ۲۲۹	ازدواج با مشرکان	نور ۳	پیشنهاد ازدواج کد ۲	حجر ۶۷	ازدواج ۲ کد ۲	قصص ۲۸
خواستگاری برای ازدواج	بقره ۲۳۵	کفو در ازدواج	نور ۳	پیشنهاد ازدواج کد ۲	حجر ۷۱	ازدواج در جاهلیت کد ۲	نساء ۱۲۷
عقد ازدواج	بقره ۲۳۵	ازدواج با کنیز	نور ۳۲	ازدواج موسی	قصص ۲۷	ازدواج ۲ کد ۲	نساء ۱۲۹
ازدواج بدون تعیین مهریه کد ۳	بقره ۲۳۶	استحباب ازدواج	نور ۳۲	پیشنهاد ازدواج کد ۲	قصص ۲۷	عقد ازدواج	نساء ۲۱
ولایت در ازدواج کد ۱	بقره ۲۳۷	پیشنهاد ازدواج کد ۲	نمل ۵۵	ولایت در ازدواج	قصص ۲۷	ازدواج در جاهلیت	نساء ۲۲
استحباب ازدواج	نساء ۳	ازدواج با زناکار کد ۲	نور ۳	ازدواج موسی	قصص ۲۸	ازدواج با همسر پدر کد ۲	نساء ۲۲
تشویق به ازدواج	نساء ۳	ازدواج با زناکار	نور ۲۶	ازدواج با دختر	نساء ۳	ازدواج با زنان	نساء ۳

مفاهیم	نشانه‌ها	مفاهیم	نشانه‌ها	مفاهیم	نشانه‌ها	مفاهیم	نشانه‌ها
		یتیم ۴ کد				شوهردار	
احکام ازدواج							
ازدواج خاص (زینب بنت جحش) ۴ کد	احزاب ۳۶	ازدواج زینب بنت جحش	احزاب ۳۷	ازدواج با اهل کتاب ۳ کد	مأثده ۵	حقوق ۴ کد	پیدایش نساء ۲۱
ازدواج با زنان مطلقه ۵ کد	احزاب ۳۷	ازدواج محمد	احزاب ۳۷	ازدواج با زناکار	مأثده ۵	ازدواج با خاله	نساء ۲۳
ازدواج با همسر پدرخوانده	احزاب ۳۷	ازدواج با دختر خاله	احزاب ۵۰	ازدواج با زنان شوهردار	ممتحنه ۱۰	ازدواج با خواهر	نساء ۲۳
ازدواج در جاهلیت	احزاب ۳۷	ازدواج با دختر دایی	احزاب ۵۰	ازدواج با مشرکان ۳ کد	ممتحنه ۱۰	ازدواج با خواهر همسر	نساء ۲۳
حرمت ازدواج با ربیبه	نساء ۲۳	ازدواج با دختر عمو	احزاب ۵۰	ازدواج با همسر پدر ۲ کد	نساء ۲۲	ازدواج با دختر	نساء ۲۳
حرمت ازدواج با مادر زن	نساء ۲۳	ازدواج با دختر عمه	احزاب ۵۰	ازدواج با همسر پدر ۳ کد	نساء ۱۹	ازدواج با دختر برادر	نساء ۲۳
احکام ازدواج	نساء ۲۴	ازدواج با کنیز	احزاب ۵۰	ازدواج در جاهلیت	نساء ۱۹ نساء ۲۰	ازدواج با دختر خواهر	نساء ۲۳
ازدواج با زنان شوهردار	نساء ۲۴	ازدواج با کنیز ۳ کد	احزاب ۵۲	ازدواج در جاهلیت ۲ کد	بقره ۲۳۲	ازدواج با ربیبه	نساء ۲۳
ازدواج با مشرکان	نساء ۲۴	ازدواج در جاهلیت	احزاب ۵۲	ولایت در ازدواج	بقره ۲۳۲	ازدواج با عمه	نساء ۲۳
ازدواج با کنیز	بقره ۲۲۱	ازدواج محمد	احزاب ۵۲	ولایت در ازدواج ۲	بقره ۲۳۴	ازدواج با مادر	نساء ۲۳

مفاهیم	نشانگرها	مفاهیم	نشانگرها	مفاهیم	نشانگرها	مفاهیم	نشانگرها
ازدواج با مشرکان	بقره ۲۲۱	ازدواج در حال عده	بقره ۲۳۵	ازدواج با همسران محمد	احزاب ۶	ازدواج با مادر همسر	نساء ۲۳
اختیار زن در ازدواج ۲ کد	بقره ۲۲۸	ازدواج در حال عده ۲ کد	بقره ۲۴۰	ازدواج در جاهلیت	بقره ۲۳۴	ازدواج با نوه پسری	نساء ۲۳
ازدواج در حال عده	بقره ۲۲۸	ازدواج با همسر فرزند (عروس)	نساء ۲۳	ازدواج در جاهلیت	نساء ۲۳	ازدواج با نوه دختری	نساء ۲۳
ازدواج با زنان مطلقه	بقره ۲۳۲	ازدواج با خواهر زن	نساء ۲۳	ازدواج با حرم	ازدواج با حرم		
توصیه‌های اخلاقی در امر ازدواج							
پیشگیری از گناه ۳ کد		نور ۳۳					
توصیه به ازدواج							
اجازه در ازدواج	نساء ۲۵	پیشگیری از گناه	نساء ۲۵	توسعه رزق	نور ۳۲	ولایت در ازدواج	نساء ۲۵
ازدواج زناکار	نساء ۲۵	تشویق به ازدواج	نساء ۲۵	پیشگیری از گناه	نور ۳۳	تشویق به ازدواج ۴ کد	نور ۳۲
ازدواج با کنیز	نساء ۲۵	کفو در ازدواج	نساء ۲۵	پیشنهاد ازدواج ۲ کد	هود ۷۸	آسانی امر ازدواج	نساء ۲۵
استحباب ازدواج	نساء ۲۵						

نتایج جداول شماره‌ی ۷ و ۸ در خصوص مقوله بندی آیات قرآن کریم در موضوع ازدواج دارای ۷ مقوله‌ی محوری، ۶۴ مفهوم و ۱۱۱ کد می‌باشد در توضیح شفاف‌تر جدول شماره‌ی ۹ منظور از کلمه‌ی «مقوله محوری» عنوانی کلیدی و کلی است که بیانگر مقصود اصلی هر آیه می‌باشد. این

موضوع کلی بوده و چارچوب اصلی متن را تشکیل می‌دهد و با نگاهی اجمالی به فهرست آن‌ها و بررسی میزان فراوانی هر کدام می‌توان به سهولت تشخیص داد که متن مورد مطالعه در چه حوزه‌ای بیشترین آیات را به خود اختصاص داده است و در رابطه با چه مفاهیمی سخن گفته است و منظور از کلمه‌ی « نشانگر » در تیتراستون سوم و ششم آدرس آیه و سوره است. چند کد مشترک تشکیل یک مفهوم را می‌دهد. وظیفه‌ی مفاهیم در نظریه‌ی داده بنیاد، ارائه‌ی جزئیات بیشتری در مورد هر مقوله است. مفاهیم مشترک تشکیل یک مقوله می‌دهد. مقوله‌ها در مقایسه با مفاهیم، انتزاعی‌ترند و سطح بالاتری را نشان می‌دهند و شالوده‌ی الگو و نظریه را به صورت یکپارچه ایجاد می‌کنند. در مجموع تحلیل آیات قرآن کریم در موضوع ازدواج نشان داد که مهم‌ترین مقوله‌های محوری در موضوع احکام حقوقی در ازدواج (۵۷ درصد)، شرایط ازدواج (۴۸ درصد)، فواید ازدواج (۶ درصد)، قداست ازدواج (۴ درصد)، الگوی ازدواج در قرآن (۶ درصد)، توصیه‌های اخلاقی در امر ازدواج (۶ درصد) می‌باشد.

تشکیل خانواده‌ی موفق با الگوی قرآنی نیاز به زمینه‌ی یابی دارد؛ علل و عوامل متعددی می‌توانند این زمینه را فراهم کنند، از جمله توجه به مؤلفه‌های کلیدی و مهم در محورهای زن و ازدواج است توجه به عوامل ایجابی و سلبی نهفته در مفاهیم اشاره شده در قرآن کریم زمینه و بستر آن را فراهم می‌کند، اما آنچه که شرایط رسیدن به آن را فراهم می‌کند، مسأله‌ی باور به جامعیت آن و عملیاتی بودن آن است.

کارکرد الگوی مفهومی

مهم‌ترین کارکردهای الگو عبارت است از:

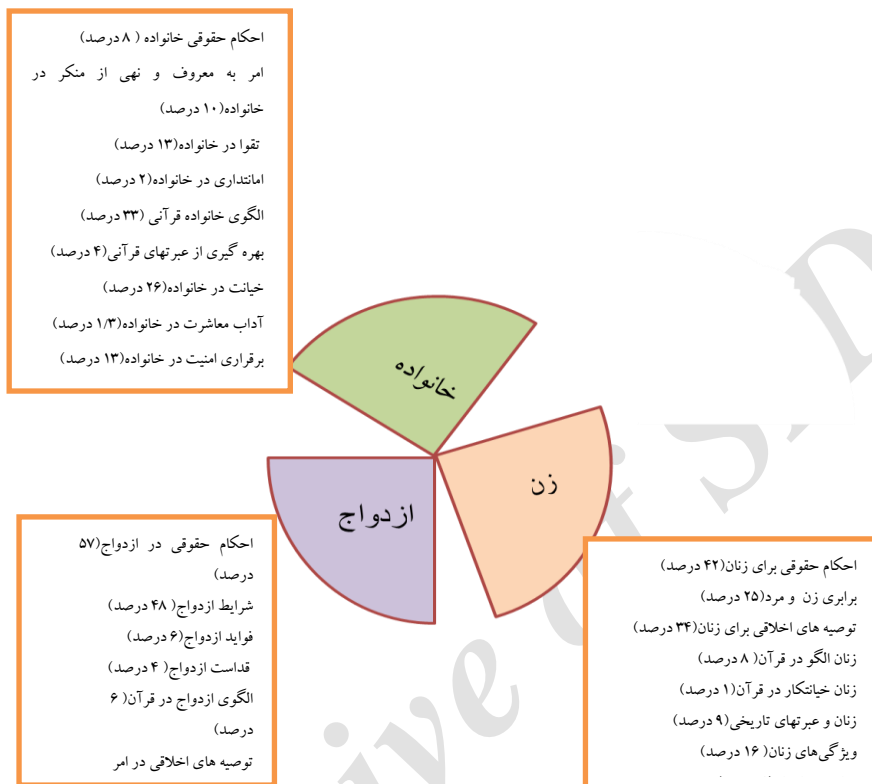
جامع‌نگری: با مطالعه‌ی مقوله‌های محوری و مفاهیم در سه محور مورد مطالعه، نگاه جامع و کلی آیات قرآن کاملاً قابل مشاهده است. آنچه که ضرورت ایجاد یک خانواده موفق را می‌طلبد، حتی در خرده مفاهیم موجود در آیات به آن اشاره شده است. در بسیاری موارد محدود به زمان و مکان خاص نیست؛ بلکه مربوط به زندگی اجتماعی در هر عصر و دوره است.

انسجام بخشی: کارکرد دیگر الگو، انسجام بخشی هر سه محور و هم پوشانی موضوعی که عمل در یک بخش نتیجه موفق در بخش دیگر را به دنبال دارد؛ مثلاً آگاهی از احکام حقوقی در ازدواج در تشکیل خانواده‌ی موفق اثرگذار است و آگاهی از حقوق زن در ازدواج موفق و به تبع خانواده موفق اثرگذار است.

اولویت‌گذاری: سهم مؤلفه‌های هر محور نسبت به مؤلفه‌های دیگر متفاوت است و خود نشان از اهم و مهم بودن موضوع مورد بحث است؛ مثلاً مقوله‌های محوری در حوزه‌ی خانواده نسبت به محورهای دیگر بیشتر و حتی کدهای اختصاص داده شده در موضوع خانواده علی‌رغم این که نسبت آیات آن به محور زنان کمتر است، ولی دارای اهمیت بیشتری است.

ساده‌سازی: این کارکرد، ویژگی عمومی هر الگوی کارآمدی است.

بسترسازی: در صورت بسترسازی فرهنگی، استفاده از این الگو به ویژه در نظام آموزش و پرورش، طرح اجرای الگوی خانواده موفق پیاده‌سازی می‌شود و وحدت رویه‌ی حاصل از این جریان مانع هجمه‌های فرهنگی که بنیان‌های خانوادگی را آسیب می‌رساند می‌شود.

نمودار شماره ۲- مؤلفه‌های تأثیر گذار بر سه محور زن، خانواده و ازدواج

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

نتایج حاصل از جداول تحلیل محتوای آیات قرآن کریم در موضوع زن، خانواده و ازدواج نشان داد که در مجموع ۳۰ مقوله‌ی محوری و ۳۰۲ مفهوم و ۶۹۱ کد حاصل به دست آمد که به ترتیب در بخش خانواده با ۱۳ مقوله‌ی محوری و ۷۸ مفهوم و ۳۰۰ کد، در بخش ازدواج ۸ مقوله‌ی محوری، ۶۴ مفهوم و ۱۱۱ کد و در بخش زنان با ۶ مقوله‌ی محوری، ۱۶۰ مفهوم و ۲۸۰ کد به دست آمد. همچنین تعداد آیات در سه حوزه‌ی مورد بررسی به ترتیب، بیشترین آیه در موضوع زنان با ۲۰۶ آیه، در موضوع خانواده با ۱۴۵ آیه و در موضوع ازدواج با ۴۷ آیه حاصل شد. همان‌طور که ملاحظه می‌شود، بیشترین مقوله‌ی محوری مربوط به موضوع خانواده است که خود نشان دهنده‌ی اهمیت موضوع خانواده در قرآن کریم است. ۳۰۰ کد اختصاص یافته در موضوع خانواده

در واقع مفاهیم خرد مورد اشاره در قرآن کریم در ریز موضوع‌های خانواده است و نشان می‌دهد قرآن کریم جنبه‌های مختلف زندگی خانوادگی را در قالب فرامین ایجابی و سلبی و در قالب مضامین اخلاقی ارائه کرده است و هدف اصلی قرآن کریم، تحکیم زندگی خانوادگی با بهره‌گیری از اوامر و نواهی الهی است. در واقع مؤلفه‌های به دست آمده از تحلیل آیات در سه محور مورد اشاره و شباهت‌های آنان نشان از انتخاب یک مسیر روشن و مستقیم برای همه نسل‌هاست که اختصاص به یک ملت یا قوم ندارد. اگر شناخت از شخصیت وجودی زن و تأثیرگذار بودن او در شکل‌گیری یک ازدواج موفق و تشکیل یک خانواده‌ی موفق با بهره‌گیری از این مؤلفه‌های هدف اصلی زندگی را محقق می‌سازد. در بررسی پژوهش‌های صورت گرفته در راستای موضوع پژوهش، پژوهش‌های بهرامی ۱۳۸۵، شریفی ۱۳۹۲، پناهی ۱۳۹۳ و صادقی ۱۳۹۳ همسو می‌باشد.

در پاسخ به سؤال اصلی پژوهش نتایج تحلیل آیات قرآن کریم در موضوع خانواده نشان داد که مهم‌ترین مقوله‌های محوری در موضوع خانواده شامل الگوی خانواده‌ی قرآنی (۳۳ درصد)، خیانت در خانواده (۲۶ درصد)، تقوا در خانواده (۱۳ درصد)، برقراری امنیت در خانواده (۱۳ درصد)، امر به معروف و نهی از منکر در خانواده (۱۰ درصد)، احکام حقوقی خانواده (۸ درصد)، امانت‌داری در خانواده (۲ درصد)، بهره‌گیری از عبرت‌های قرآنی (۴ درصد)، آداب معاشرت در خانواده (۱/۳ درصد)، و دوری از تکبر (۳ درصد) می‌باشد.

در پاسخ به سؤال فرعی اول پژوهش مبنی بر این که بیشترین آیات قرآن در سه محور زن، خانواده و ازدواج مربوط به کدام مقوله‌ی محوری است؟ نتایج نشان داد، بیشترین آیات به مقوله‌ی محوری احکام حقوقی در ازدواج (۵۷ درصد) و شرایط ازدواج (۴۸ درصد) در محور ازدواج و احکام حقوقی برای زنان (۴۲ درصد) در محور زنان و الگوی خانواده‌ی قرآنی (۳۳ درصد)، ر محور خانواده اختصاص دارد.

در پاسخ به سؤال فرعی دوم پژوهش مبنی بر این که مهم‌ترین مؤلفه‌های تأثیرگذار در سه محور زن، خانواده و ازدواج کدام است؟ نتایج نشان داد، مهم‌ترین مقوله‌های محوری در موضوع زنان شامل احکام حقوقی برای زنان (۴۲ درصد)، توصیه‌های اخلاقی برای زنان (۳۴ درصد)، برابری زن و مرد (۲۵ درصد)، در موضوع خانواده الگوی خانواده‌ی قرآنی (۳۳ درصد)، خیانت در خانواده (۲۶ درصد)، تقوا در خانواده (۱۳ درصد)، برقراری امنیت در خانواده (۱۳ درصد) و در موضوع ازدواج احکام حقوقی در ازدواج (۵۷ درصد)، شرایط ازدواج (۴۸ درصد) می‌باشد.

در پاسخ به سؤال فرعی سوم پژوهش، مبنی بر این که بسامد آیات قرآن در سه محور خانواده، زن و ازدواج چه میزان است؟ نتایج نشان داد تعداد آیات در سه حوزه‌ی مورد بررسی به ترتیب

بیشترین آیه در موضوع زنان با ۲۰۶ آیه، در موضوع خانواده با ۱۴۵ آیه و در موضوع ازدواج با ۴۷ آیه حاصل شد.

تحلیل آیات قرآن کریم در موضوع زنان نشان داد که مهم‌ترین مقوله‌های محوری در موضوع زنان شامل احکام حقوقی برای زنان (۴۲ درصد)، توصیه‌های اخلاقی برای زنان (۳۴ درصد)، برابری زن و مرد (۲۵ درصد)، ویژگی‌های زنان (۱۶ درصد)، زنان الگو در قرآن (۸ درصد)، زنان خیانتکار در قرآن (۱ درصد)، زنان و عبرت‌های تاریخی (۹ درصد)، معاشرت با زنان (۳ درصد). نتایج این بررسی نشان می‌دهد موضوع زن و حقوق او از اهمیت خاصی برخوردار است. یکی از عالی‌ترین برنامه‌های اسلام که این دین را سرآمد تمام ادیان قرار داده است، از بین بردن تمام بی‌عدالتی نسبت به زن بوده است. اسلام بنیان برتری طلبی‌های قومی، نژادی، جنسی و مالی را ویران نمود و تمام انسان‌ها از مرد و زن، غنی و فقیر، عرب و عجم، سیاه و سفید، و زشت و زیبا را در یک صف قرار داد. این دین آسمانی، تنها ملاک برتری را تقوا و ارزش‌های معنوی و فضائل اخلاقی دانسته است. خداوند متعال می‌فرماید: «یا ایها الناس انا خلقناکم من ذکر و انثی و جعلناکم شعوبا و قبائل لتعارفوا ان اکرکم عند الله اتقاکم» (ای مردم! ما شما را از یک مرد و زن آفریدیم و شما را تیره‌ها و قبیله‌ها قرار دادیم تا یکدیگر را بشناسید، گرامی‌ترین شما نزد خداوند با تقواترین شماست. از طرف دیگر، هدایت تشریحی، عام و گسترده است و به گروه خاصی اختصاص ندارد و هر کس می‌تواند از این دریای رحمت الهی حظ و بهره‌ای ببرد و راه تکامل و سعادت خویش را هموار سازد. خداوند متعال می‌فرماید: «انا هدیناه السبیل اما شاکرا و اما کفورا اما راه را به او (انسان) نشان دادیم، خواه شاکر باشد یا ناسپاس». پس اختلاف در جنسیت نمی‌تواند مانعی برای تکامل باشد.

تحلیل آیات قرآن کریم در موضوع ازدواج نشان داد که مهم‌ترین مقوله‌های محوری در موضوع احکام حقوقی در ازدواج (۵۷ درصد)، شرایط ازدواج (۴۸ درصد)، فواید ازدواج (۶ درصد)، قداست ازدواج (۴ درصد)، الگوی ازدواج در قرآن (۶ درصد)، توصیه‌های اخلاقی در امر ازدواج (۶ درصد) می‌باشد. امر ازدواج در اسلام مورد تأکید قرار گرفته، چرا که ثمره‌ی آن آرامش و آسایش و بهره‌برداری صحیح و مطبوع از زندگی و تضمین بقای نوع و ایثار و محبت است. ازدواج بر اساس فطرت است زیرا غرایز اساسی چون تولید مثل یا خلاقیت و جامعه‌پذیری حتی غریزه‌ی حب ذات و صیانت و میل به بقاء و ابدیت، بنیاد اصلی آن را تشکیل می‌دهند. لذت زندگی را اگر در محبت و صداقت و خدمت و ایثار و خلاقیت و سازندگی و پیروزی معنوی خلاصه کنیم، این همه در ازدواج و اندیشه پاک تشکیل کانون مقدس خانوادگی جمع می‌شود (Navobinejad, S 1992).

۱- حجرات/۱۳

۲- انسان/۳

نکته‌ی قابل تأمل در سه محور مورد مطالعه مسأله‌ی شناخت و آگاهی است. اگر انسان نسبت به حقوق وضع شده‌ی الهی در مورد زندگی اجتماعی‌اش آگاهی داشته باشد و عمل کند، در بسیاری امور موفق خواهد بود و نتیجه‌ی موفقیت او به سلامتی اجتماعی که در آن زندگی می‌کند بر می‌گردد. از نگاه قرآن کریم، باورها و اعتقادات همانند توحید، نبوت و معاد، نقش اساسی در تحکیم و حفظ خانواده دارند. بی بهره ماندن برخی از خانواده‌ها از این باورها، در همه‌ی مراحل، مشکلات متعددی را در پی دارد. از نظر قرآن کریم، زندگی هدفمند است و در انحصار دنیای مادی نیست و زندگی ابدی وجود دارد که رمز رسیدن به زندگی متعالی ابدی از طریق اجرای فرامین الهی و پیاده کردن دستورات الهی است. همچنین از منظر قرآن کریم، خانواده محلّ امنیت و آرامش است و بر اساس مهر و محبت بنا نهاده شده است. نتیجه‌ی مهم دیگری که از پژوهش روی آیات زن، خانواده و ازدواج حاصل شد نشان داد برای رسیدن به الگوی خانواده‌ی موفق قرآنی در راستای عمل به مؤلفه‌های به دست آمده در یک راستا و در طول یکدیگر هستند و به عبارتی کامل کننده‌ی یکدیگر هستند.

پیشنهادها:

- پیشنهاد می‌شود پژوهشگران دیگر، نقش عوامل مؤثر بر خانواده‌ی قرآنی موفق را بررسی نمایند.
- پیشنهاد می‌شود پژوهشگران آینده، الگوی ارائه شده در پژوهش حاضر را با الگوهای بین المللی تطبق و مقایسه نمایند.
- پیشنهاد می‌شود راهکارهای عملیاتی داشتن خانواده‌ی قرآنی از سوی پژوهشگران ارائه شود.
- پیشنهاد می‌شود برای ارتقای سطح دانش و آگاهی افراد، کارگاه‌های آموزشی با موضوع خانواده‌ی قرآنی و سبک زندگی قرآنی برگزار گردد.
- پیشنهاد می‌شود مقوله‌های مورد بررسی در قرآن کریم با مسایل روز جامعه‌ی زنان مقایسه و تعارضات احتمالی استخراج گردد و در جهت بهبود آن، راه حل ارائه دهند.
- پیشنهاد می‌شود مؤلفه‌های به دست آمده توسط برنامه‌ریزان فرهنگی و اجتماعی بازکاوی و در برنامه‌های درسی مدارس و دانشگاه‌ها گنجانده شود.

References

- Aghaei, S. S. & Taheri Bencharnari, R. (2013). The attitude of young people to the impact of socio-cultural factors affecting the rising age of marriage. Journal of Sociological Studies of Iran, Third Year, No. 8, Spring. [In Persian]

- Ahmadi, A.A(1999) Principles of Education.tehran:publication. Publication of the Parents & Coaches Association
- Akhundi, M. B. & Ayazi S.A.N (2016). Social Concepts in the Qur'an based on the interpretation of the guidance.Qom. Institute of Gardening Books. [In Persian]
- Ayazi,S.M.A(2015). Social Thoughts in the Interpretation of Al-Mizan Journal of bayenat No.34,Quoted from <http://www.golestanquran.ir/> Access date2017/16/06
- Fakhraei, S. & Portaqi, M.(2015). Sociological study of factors associated with late marriage of married youth over 30 years old in Bonab city. Journal of Sociology Studies. Seventh year, No 27, summer. [In Persian]
- Giddens, A 2009. Sociology. Soc. [In Persian] iology Translation: M, patience, Tehran, Ney publication.
- Hossein Beheshti, M. S.(2014). Word making, terminology and knowledge engineering.Tehran, Iran Research & Information Technology Research Center: Chapar. [In Persian]
- Hossein Beheshti, S. M.(2011). Method of harvesting from the quran. Tehran, Roozbeh Publication. [In Persian]
- Hosseini, B. Z. Alishahi Ghaleh Jouqi, A.(2010). The semantic domain of the word nisa in the Holy Qur'an. Journal of Women's Strategic Studies Thirteenth year, No 49. Autumn. [In Persian]
- Hosseini, D.(2003). Solutions for establishing healthy and constructive relationships in the family. Tehran Islamic Music Research Center, Amiran Printing House. [In Persian]
- Ibn Sina, Hussein bin Abdullah.(1982) Al-Shafa (Theology section. Research by ghanavati and saeed zaed. Qom,publication library of najafi.
- Janipour, M.& Lotfi, S. (2016). The role of the Holy Quran's ethical verses in the formulation of a personal and social guidance system. PhD thesis of Quran and Hadith Sciences of Imam Sadegh University (Quranic Quranic Research Quarterly). Dora 12, No. 2, Summer. [In Persian]
- Jokar, B.(2003). Marriage Identity. Tehran, Collaborator and coaches Publishers & Research Institutes. [In Persian]
- Katouzian, N.(1992). Family law, Bahman Barna Publications[In Persian]
- Massoudi, A.(2014). Book of social relations from the perspective of the Quran General Assembly of the Quran. Qom Dar al-Hadith publication. [In Persian]
- Navobinejad,S. (1992). Psychology of marriage and the formation of a family,Tehran: Parents & Coaches Association. [In Persian]
- Ritzer, G.(1995) Theories of sociology in contemporary times. Translation by Mohsen Solati; Tehran, Scientific publication. [In Persian]
- Roohazfa,F(2011). Family Comparison in Islam and the West.book of Strategic thoughts Woman and family, winter. [In Persian]
- Rouhani Mashhadi, F. (2013) The Social Role of Women Compared to Men: From the View of the Quran and Traditions. Period, 6th issue, No 4 winter. [In Persian]
- Rouhani Mashhadi, F. (2014). The Social Role of Women Compared to Men: From the View of the Qur'an Traditions in the culture and the arts. Period 6, No 4 winter. [In Persian]

- Sadr Tabatabai, F.(2012). Definition of the family from the perspective of the Quran.Qom,Ahl al-Bayt Institute for Research and Publishing. [In Persian]
- Sotoudeh,H. A (2005). Sociology of Social Issues of Iran. Tehran, Neday Ariana ,publication. [In Persian]
- Tabarsee, Fazl ibn Hasan (1984). General Assembly of the Quran.Beirut: Daralamarrof Publishing. [In Persian]
- Tabatabai Hakim, A.(2012). Family from the perspective of the Quran,Tehran,Quranic Organization of the Academies of the Country.Retrieved from www.istka.ir Available on 2018/25/01. [In Persian]
- Taheri, M. (2011).Study of Conceptual Relationships in Quranic Vocabulary.Master of Science,Faculty of Humanities Payame Noor Tehran
- Verpashti, M.(2012) Family status from the perspective of Islam and the West.Retrieved from site <http://rasekhoon.net>. available on February 3, 2013.
- Homn, H.A. (2006). qualitative research Practical Guide, Tehran, studying the books of Social Sciences (left), First Edition
- Nikmanesh, Ibrahim (2013) Conceptual Model, Prerequisite for Designing the Iranian Islamic Family Model (How to Achieve Progress and Justice Map with Emphasis on the Comprehensive Family Map (Strategic Thinking, Women and Family book)
- Fathi, Elham and others (2016) Presentation of a Satisfactory Marriage Model in Iranian Culture: A Study on the Data Theory Foundation. The Scientific Journal of Psychological Health, Vol. 10, No. 2, Summer
- Sharifi, Enayatullah, Lotfi, Mehrali (2014) Family Life Style in the Quran and the Sunni Leaders of the Imam (AS) Quranic Studies Research Quarterly, No. 14, Autumn
- Sadeghi, Masoud (2014) Developing a Healthy Family Model Using Exploratory Blend Research Methodology Family Psychology Quarterly, Volume One, Number one
- Krippendorff, Content Analysis Methodological Principles, Translation by Hooshang Nayebi, Tehran NashreNay 2004.
- Lawrence Bardon, Content Analysis, Translation by Maliheh Ashtiani, Tehran: Shahid Beheshti University, 1996.
- Holesti, LJR, Content Analysis in Social Sciences and Humanities, Translation Nader Salarzadeh Amiri, Tehran: Allameh Tabatabaei University, 1994.
- Panahi, Ali Ahmad (2010); Role of Involvement in Religious Teaching in Family Education, Moral Knowledge. [In Persian]
- Bahrami, Mohammad (2006); An Introduction to Family Sociology in the Quran, Quranic Studies Quarterly, 4[In Persian]
- Safoorai Parizi, Mohammad Mehdi (2009); The Effectiveness of Adhering to the Islamic Ethics in Family Efficiency, Moral Knowledge, 91-118. [In Persian]
- Javiani, Hodjatalah (2010); The Effect of Islamic Mystical Issues on the Family, Special Issues of Islamic Studies, 85-109,4. [In Persian]
- Zarean, Mansoureh (2013) Family success and the influence of the directional family in that quarterly Journal of the Social and Family Women and Family Council of the, 15, No 59, Spring. [In Persian]